

ГОНЕНИЯ СРЕЩУ РЕЛИГИЯТА В КИТАЙ ПРЕЗ IX В.

Искра Мангова

Abstract: In 842 restrictive measures against Buddhists were undertaken in China. Responsible for this was mostly Li Deyu, the leader of one of the two inside palace fractions, who through various institutions carried out religious persecutions for years not only against the Buddhists but also against other cults, which he called heretical. A lot of measures against Buddhists and other alien religions were undertaken, first against Manichaeism. These measures included confiscation or restriction of the monastery property, physical attacks on entire groups of monks, bell melting, etc. Persecution intensified during the reign of emperor Wuzong in 844 and reached its peak in 845. All forms of popular religiosity, closer to Buddhism, were prohibited. The emperor issued two decrees under which all monasteries' property, including the slaves, were made state possession and moreover noone under the age of 40 could become or continue to be a monk, nun respectively. This happened at almost the same time when the religious iconoclasm was a modern phenomenon in the Byzantine Empire.

Етническото многообразие и културната космополитност на епоха Тан (VII–X в.) довежда в Китай някои първоначално чужди религиозни учения. В началото те се практикуват и създават свои общности в крайните пунктове на големите външнотърговски пътища като *Чанан*, например. Освен манихейските общности, чиито членове са предимно уйгури, съществуват общности на привържениците на несторианството, зороастризма и юдаизма (Глинцер 2002: 75). Въпреки космополитните особености на обществото обаче, управляващата династия Тан все пак си остава заинтересована от контрола върху религиите. След като през 621, а после и през 624 г. придворният астролог (*тайшълин*) *Фу И* подава прошения до императора за мерки срещу будизма, се стига до първите действия за ограничаване на будистките храмове и манастири. В резултат на това, броят на будистките храмове в столицата е намален от 120 на 3. Колко много всъщност зависят подобни действия от борбите между отделни фракции и от променливото състояние на интересите на тогавашните императори, показва фактът, че император *Тайдзун* отменя тази мярка

само три месеца по-късно. Може би най-значителното вътрешно за будизма развитие през епохата Тан е създаването на чан-будизма¹ (яп. *Дзен*).

За да покрива военните си разходи, правителството на Танската империя трябва преди всичко да си набави финансови средства. За първи път през 755 г. биват продадени удостоверения за ръкополагане на монаси. Тази мярка има голям успех и през 757 г. повече от 100 хиляди души само от района на столицата *Чанан* си поръчват такива свидетелства. Поне толкова значим за развитието на будизма в Китай, колкото продажбата на монашески свидетелства, е и фактът, че в хаоса на гражданската война в периода от 755 до 763 г. централните на най-важните школи в и около столиците *Луоян* и *Чанан* биват разрушени, монасите са разпръснати, а традициите на тези школи биват прекъснати за дълго напред. В допълнение към това, покровителството по отношение на будизма от страна на отделните военни губернатори, превърнали се във фактическите властимащи в Китай по времето на разтърсилото цялата империя въстание на *Ан Лушан*, довежда дотам, че в противовес на предишните елитарни и откъснати от народа учения на столичните школи, сега все повече на преден план излизат учения, по-близки до масите и ориентирани към по-чистата душевност (Глинцер 2002: 75–77). Една от решаващите промени, които Китай претърпява в периода от династия *Хан* (206 пр. Хр.–220 сл. Хр.) до династия *Сун* (960–1279 г.), е засилването на религиозния партикуларизъм до такава степен, че повечето божества запазват единствено местна и съответно не истински дълготрайна функция и по този начин като правило не представляват заплаха за държавата. И обратно – малкото фигури, издигнати до божества с общотериториална значимост, както и култовете, посветени на тях, могат да бъдат напълно контролирани от държавата. Все пак съществуват редица местни култове, които набират мощ и са в състояние да подклаждат регионални размирици, поради което се смятат за особено опасни. Представителите на бюрократичния елит не се страхуват да се възползват от елементи на магията в името на соб-

¹ Чан-будизъм – явление, чиято поява може да бъде разбрана и като следствие от социалната активност и бунта срещу традициите на аристократичната култура. Основното послание е акцентът върху медитативната практика.

ствените си интереси. В това развитие към усмиряване на религиозно-мотивирания протест будизмът изиграва особена роля. Доколкото императорският двор налага претенцията си за единствена легитимност и за върховенство на императора над всички останали – не само на север в районите, управлявани от князе-номади от степите „чужди династии”, но и на юг, се налага будизмът също да се подчини на принудата. Не случайно тъкмо споровете за положението на будизма, водени от IV в. до към началото на VII в., помагат за аргументираното и състоятелно постигане на тази цел. Провокираните най-вече от даоисти от най-различни течения, но и от представители на чиновничеството спорове с будистите скоро вече се въртят около въпроса за това, кое учение би било най-полезно за държавната уредба. Тук се изявява един обрат, който е израз на принципните преобразувания по времето на династия Тан. В средата на I хл. пр. Хр. се установява една нова форма на ритуалност. За ефективността на жертвоприношението вече не се разчита толкова на количеството принесени дарове и на оргиастичния екстаз. От определящо значение е единствено и само безупречното провеждане на ритуала. С течение на времето държавните ритуали се превръщат в обществени мероприятия. Израз на тази нова публичност са и огромните императорски гробници от времето на династия Тан, в които бива отреждано място и за погребенията на високозаслужили приближени. По този начин се създават „политически фамилии”, критерий за принадлежност към които е не кръвната връзка, а приемствеността на ортодоксалните възгледи. Претенцията за универсалност на властта намира израз в позоваването на Небето в титлата на танския император *Гаодзун* и императрица *У (тиенхуан, тиенхоу)* през 674 г. Определено изместване и диференциране на публичността може да бъде разпознато и по това, че след епохата Тан, в хода и на един процес на рационализиране, значението на предзнаменованията и всякакви други иррационални елементи намалява в политиката на имперския двор (Глинцер 2002: 73–75).

Последователите на зороастризма (маздеизма) са познати в Китай като „поклонници на огъня”, защото издигат в култ огъня като добрия дух на Светлината във вечния конфликт между Светлината (Доброто) и Тъмнината (Злото). Зороастризмът се разпространява в Северен Китай още от периода на Северните и Южни династии

(420–581 г.), а зороастрийски храмове могат да бъдат открити и в *Чанан*, и в *Луоян*.

Последователите на манихейството са познати като „поклонници на светлината”, а манихейската религия разкрива Светлината като Доброто в борбата срещу Тъмнината, затова техните храмове са наричани „храмове на светлината”. Според едно предание, то е донесено в Китай през 719 г. от пратеник, дошъл от Чанган, но фрагмент от текст от Турфан подсказва, че манихейството вече е било познато там през 675 г., а през 694 г. се отбелязва пристигането на друг мисионер. През 731 г. по императорска заповед един манихейски свещеник съставя *Катехизис на религията на Буда на светлината*, чийто текст е открит в Дунхуан. Жан-Пол Ру пише, че това е вид компендиум, предназначен да осведоми властите за тази подозрителна религия, която става привлекателна благодарение на умелата смесица от ирански и китайски традиции. През 739 г. е издаден указ, според който манихейството получава относителна свобода (Ру 2008: 177).

Несторианството прониква в Систан, Бактриана, Ария и Маргиана през V в. Тамошните хефталити се покръстват частично през 498 г. и искат от католикоса да основе епископия (549 г.), но основният център на тази вяра остава Мерв, откъдето религията се разпространява в Согдиана (Ру 2008: 175). Несторианското християнство е разпространено в Китай през 635 г., а първият храм е построен през 638 г. в *Чанан* (Bai Shouyi 2002: 197). Привържениците на несторианството смятат, че личността на Иисус Христос обединява две самостоятелни природи – човешка и божествена. Поради това те отричат наименованието Богородица, тъй като смятат Мария за майка само на човешката форма на Христос, а не на божествената му същност. Те смятат също, че само човешката природа на Христос страда при Разпятието, докато божествената е всемогъща и остава незасегната от него. В периода до разпространението на исляма през VII в. несторианството е преобладаващият клон на християнството в Близкия изток, най-вече в Сирия и днешен Ирак. Несториански мисионери разпространяват християнството на изток в Иран, Индия, Централна Азия, Монголия и Китай.

Ислямът е представен в Китай през 651 г., когато в страната пристигат първите арабски мисионери. Оттогава периодично са

провеждани религиозни служби от арабски и персийски мюсюлмани в *Чанан*, *Луоян*, *Янджоу* и *Гуанджоу*.

По своя географски ареал, включващ многобройни и разнолики народности – от покрайнините на Иран до Япония и от средна Азия до о-в Ява – разпространението на азиатския будизъм е явление с много по-голям размах от този на християнството в западните части на Евразия приблизително по същото време. Процесът изглежда още по-сложен заради изобилието от писмени паметници, разнообразието от школи и богатството от културни (ирански, елинистични и др.) елементи, които историята на будизма носи в себе си. Той се разпространява из почти целия азиатски континент по търговските пътища, пренасян заедно с потоците от стоки: от една страна, през веригата от оазиси, свързваща басейна на Амударя с *Гансу*, от друга – по морските пътища, следвани от търговските кораби между Индийския океан и Югоизточна Азия (Жерне 2004: 160-162.; Робъртс 2009: 111). Така будизмът става най-разпространената религия в Китай през периода на династия Тан поради факта, че се превръща в достъпна за всички религия на спасението. За да се сдобие с такава огромна маса последователи, будисткото учение е китаизирано. Сред четирите най-влиятелни китайски будистки школи са: *тиентай*² и *хуа 'йен*³, школата на медитацията (*чан*) и школата на Чистата земя (*дзинту*).

Популярността на тази религия се постига с развитието на житиеписанията, които обвиват историческата личност на Буда с приказен ореол, задоволявайки вкуса на вярващите миряни (цикълът от съществувания на Шакаямуни, *джатака* (*jataka*), който доказва алтруистките добродетели на великия Мъдрец), с превъплъщаването на Буда в различни образи (на първо място този на Майтрея, очаквания месия), с изграждането на цялостен култ (култ към мощите и реликвите, към великия Мъдрец, към будистките светци – архати,

² Школата *тиентай* е изцяло китайска и има за основа учението на *Джъ 'и*, който в края на VI в. създава школата в *Тиентай*, свещената планина в пров. *Джъдзян*. Според *Джъ 'и*, най-важно е да се изучи *Лотосовата сутра* и че всички без изключение могат да получат просветление, стига да положат нужните интелектуални усилия и да изпълнят нужните медитативни практики (Робъртс 2009: 111).

³ *Хуа 'йен* (Школата на Градината с цветя) е основана от *Фа Дзан*, който разделя различните будистки школи на колесници (Робъртс 2009: 111–112).

обявени за безсмъртни). Такава еволюция следват дори сектите, подхождащи пряко към словото на Учителя. Тя обаче ще доведе към началото на християнската ера в Северозападна Индия до появата на едно голямо реформаторско движение, което се отцепва и възприема името „Голямата колесница” (Махаяна, на китайски: *Дачън/ dacheng*); то умножава до безкрайност религиозните превъплъщения на Буда (настоящи, минали и бъдещи Буди в безброй светове, и бодхисатва, „винаги будните същества”, които забавят изпадането си в нирвана от милосърдие към живите, за да ги просветят и така ги избавят от вечните страдания на преражданията)⁴. Кушаните са смятани за първите, които придават на Буда човешки вид – преди това художниците предпочитали символи като следи от стъпка, отпечатък от длан и др.

Будизмът става много широко разпространен във всички слоеве на китайското общество от V в. до VIII в., като в началото на V в. се очертават основните фигури в будистката вяра в Източна Азия, съответстващи на някои от най-прочутите сутри от *Голямата колесница*: бодхисатвите Майтрея (*Милъ*⁵/Mi Le), Авалокитешвара (*Гуаншъин/Guanshiyin*) или *Гуанин*⁶ (Guanyin), Манджушри (*Уъншушъли*⁷/Wenshushili), Самантабхадра (*Пусиен*⁸/Puxian), будите Амитабха (*Амитуо фуо*⁹/Amituo fo) и Бхайшаджягуру (*Яошъ фуо*¹⁰/Yaoshi fo) и др.

Школата на Чистата земя, според която спасението се постига по пътя на вярата, а не чрез вършенето на добри дела, заимства името си от Амитабха Буда, който владее Западния рай (Чистата земя). Амитабха проповядва, че вярващият може да стигне до тази земя единствено чрез честото повтаряне на името Буда. *Дзинту* популяризира култа към бодхисатва („този, който почти е постигнал

⁴ Пак там.

⁵ Майтрея – смятан за бодхисатва, месия, пророк, който ще се яви на Земята, наследник на Гаутама Сидхарта, основоположника на Будизма.

⁶ Авалокитешвара – бодхисатва на милосърдието, с женски образ.

⁷ Манджушри – смятан за изключително мъдър, медитиращ светец.

⁸ Самантабхадра – бодхисатва, свързан с будистките практики и медитацията.

⁹ Амитабха – буда на вечната светлина.

¹⁰ Бхайшаджягуру – буда на медицината и лечението.

просветление”) Авалокитешвара, който еволюира в *Гуан 'ин* – китайската богиня на милосърдието (Робъртс 2009: 112).

Като религия, окуражавана от императора и аристокрацията, с широко разпространение сред масите, будизмът оставя дълбока следа в политиката, икономиката и културата на Тански Китай. С цел пропагандиране на будистката доктрина от императорския двор позволяват построяването на много пагоди, храмове и изкуствени пещери.

В средата на VII в. териториите на Иран, Афганистан и Западен Туркестан, където бил разпространен будизмът, вече били завладени от Омейядите. Така се появява първата допирна точка между будизма и исляма. Разбира се, векове преди създаването на мюсюлманството има индийски общества на територията на арабския полуостров, които изповядват и говорят за будизма, но по времето на Омейядите арабските учени като Уасил ибн Ата (700–748) – един от основоположниците на мутазилизма – познават добре будистката идеология и се опитват да я представят на своите сънародници. Друг такъв пример е Омар ибн ал-Азрак ал-Кермани, който в началото на VIII в. създава детайлно описание на най-красивия и пищен будистки манастир – Нава Вихара в Балк¹¹, Афганистан (Berzin 2009). Според записките на танския монах *Сюендзан* по време на посещението му в гр. Балк през 630 г. има стотина будистки манастира с над 30 000 монаха.

„В началото на VIII в. в *Чан 'ан* има 91 будистки манастира, някои от които – огромни и извънредно богати, 16 даоистки храма, 2 несториански църкви и 4 зороастрийски светилища” (Робъртс 2009: 107).

Първият император на династия Суй (*Уънди*) използва будизма, за да легитимира правото си на власт и да създаде обща религиозна основа за всички класи. Раннотанските императори предпочитат даоизма, но същевременно признават мощта на будистката религия, която успява да спечели голям брой привърженици (Робъртс 2009: 111).

Като покровителства новата религия и сама подема благочестиви инициативи (ръкопологане на свещеници, основаване на манастири, дарения), политическата власт се старее от своя страна да упражнява контрол над будистката църква, но възходът на вярата по

¹¹ Гр. Балк – завладян от арабите през 663 г.

своята масовост и сила поставя множество икономически и политически проблеми. Прекаленият брой фиктивни ръкополагания, който лишава държавата от част от приходите ѝ, от работна ръка и войници, тълпите от селяни, търсещи закрилата на манастирите, присвояването на земи посредством симулативни дарения и продажби, внушителните разноски за църковно строителство, издръжката на духовенството и организирането на празненства, недостигът на метали, предизвикан от леенето на камбани и статуи, икономическата мощ на манастирите – собственици на обширни площи планински и обработваеми земи, воденици и преси за олио, подмолната власт на монасите, заговорнически с императорските евнуси и аристокрацията, посегателствата на будизма върху традиционния морал (разточителност, разбиване на семейните връзки, неизпълнение на дълга към държавата), размирният характер на някои секти – всички тези поражения, които се дължат на силата на новата религия, са периодично осъждани от чиновниците с най-ясно съзнание за държавните интереси (Жерне 2004: 168–169).

Въстанието на *Ан* и *Шъ* оказва пагубно влияние върху будистката църква. Принудено да се слобие с приходи възможно най-бързо, правителството позволява на всички, готови да заплатят официалната такса, да бъдат приемани за монаси. Тъй като монасите не подлежат на данъчно облагане, това нанася удар на бъдещите приходи, за будистката църква пък означава понижаване на духовното, интелектуалното и дисциплинарното ниво на монасите. В хода на въстанието са разрушени много манастири, а множество ръкописи са загубени, което е удар за философските будистки школи. Школата на Чистата земя печели голяма популярност и се признава за пръв път от двора, а императорският патронаж над будизма се засилва. Император *Дайдзун* смята, че династията дължи оцеляването си на будизма, но наследникът му (*Дъдзун*) е далеч по-предпазлив и търси начини да намали икономическото бреме (Глинцер 2002: 77; Робъртс 2009: 113). При *Дъдзун* един конфуцианец на име *Пън Йен*, служител в канцеларията по протоколите, съветва императора да прекрати злоупотребите на будистката църква, като изтъква в своя подкрепа невежеството на монасите и загубите за държавната хазна поради липсата на данъчно облагане за манастирите. Той изчислява, че годишните разходи за храна и облекло на един монах са равни на постъп-

ленията от данъка, плащан от петима пълнолетни мъже. Когато през 819 г. на император Сиендзун се казва, че кост от пръст на Буда е пренесена в Чанан и това е реликва, която трябва да се боготвори, Хан Ю – конфуциански учен – формулира най-прочутия протест срещу будизма:

„Буда е бил човек варварин, който не е говорел на езика на Китай и не се е обличал по китайски. Думите му нямат нищо общо с пътя на древните ни императори, нито пък неговият начин на обличане е според установените от тях правила. И той нищо не разбира както от задълженията, свързващи владетеля с поданика му, така и от отношенията между баща и син.” (Робъртс 2009: 114. Съществува и друг превод на Аксиния Колева (Беливанова 2012: 220).

„Ако днес беше жив и дойде в двореца по заповед на своя господар и Ваше Величество благоволи да го приеме, това благоволение нямаше да се изрази в повече от една аудиенция в Сюендженската зала, един пир от Службата за посрещане на гости и връчване на комплект дрехи, а след това щеше да бъде ескортиран до границите на страната и пуснат да си върви със забрана да заблуждава народа. Как може тогава, след като отдавна е мъртъв, изгнилите му кости – противни и жалки телесни останки, да бъдат приемани в двореца с такива почести?” (Гаскойн 2008: 134–135).

За лош късмет на Хан Ю тогавашният император е искрено благодарно настроен към будизма и скоро го праща в изгнание, но този негов призив става класика в китайската литература. Четвърт век по-късно император У не се нуждае от подобно риторично насърчение и започва гонение срещу будистката религия. Монахът Еннин пише: „Смъкнаха златото от статуите на Буда, смачкаха бронзовите и железните буди, за да ги претеглят. Колко жалко! Нима бяха допреди до бронза, желязото и златото от статуите на Буда в страната?” (Пак там).

През 842 г. в Китай са предприети рестриктивни мерки срещу будистите. Отговорен за това е най-вече Ли Дъю¹² (Li Deyu) (787–

¹² Ли Дъю – министър през управлението на братята Уъндзун (826–840 г.) и Удзун (840–846 г.).

850 г.), водачът на една от двете вътрешнодворцови фракции, който вече години наред посредством най-различни институции осъществява гонения на религиозна основа не само срещу будистите, а и срещу други – еретични според него – народни култове. В следващите години срещу будистите, както и срещу чуждоземните религии, на първо място срещу манихейството, са предприети множество мерки – от заставяне към отказ от религията и конфискация или ограничаване на манастирската и монашеската собственост до физическо унищожаване на цели групи монаси. Преследването се ожесточава още повече след като през 844 г. император *Удзун* (Wuzong) (840–846 г.) попада отново под влиянието на даоиста¹³ *Джао Гуейджън* (Zhao Guizheng). Всички форми на народна религиозност, които се приближават към будизма, са забранени. Със сигурност зад това стои и намерението на даоистите да завоюват монопола върху осигуряването на спасение. Апогея си гоненията достигат през 845 г., когато в третия месец *Удзун* издава два указа, по силата на които цялата собственост на манастирите, включително и робите, минава в притежание на държавата и освен това никой на възраст до 40 години няма право да стане или да продължава да бъде монах, съответно монахиня.

През осмия месец на 845 г. император *Удзун* още веднъж оправдава характера на политиката си, насочена към изкореняване на будизма, и се хвали с успехите си: 4600 манастира – разтурени, 260 500 монаси и монахини – насилствено превърнати в миряни, 40 000 светилища и убежища на монаси-самотници – разрушени, десетки милиони *цина* (1 *цин* = ~ 6,7 хектара) плодородна обработваема земя и 150 000 бивши роби – записани в данъчните регистри, в резултат на което е събрана достатъчно мед, че временно да се възстанови изплащането на заплати в звонкови монети (Глинцер 2002: 77; Робъртс 2009: 115).

Удзун обаче умира неочаквано – на почти 32 години – и при наследника му, *Сюендзун* (управлявал от 846 до 859 г.), който е привърженик на будизма, религиозната политика на империята отново търпи промяна.

¹³ Даоисти – последователи на учението на *Лао Дзъ*, разкрито в известния философски трактат *Даодъдзин* – пригл. V в. пр.Хр.

Отношенията между будизма и държавата, такива, каквито са ни известни от официалната история, но и от будистката историография, а именно от писанията на будистката апологетика, през епохата Тан са белязани от нарастващ контрол върху религиозните дейности от страна на двореца, т.е. от съответната държавна служба. При това степента на контрол, както и на поощряването или пък потискането, зависи от това коя фракция е взела надмощие в дадения момент, дали тя не е под влиянието на даоистките среди, а също и от начина, по който съответният император се опитва да легитимира властта си. Променливата политика на двореца по отношение на будизма, също както и по отношение на даоизма, довежда до трайно разрушаване и съответно до възпрепятстване на онова, което би могло да бъде назовано „вероизповедание“. Същевременно обаче, постоянно създаваната обстановка на религиозен произвол създава идеалната предпоставка за зараждането на нови култове. С постепенното налагане на Сина на Небето над стремежите на монашеската общност за автономност и с налагането на идеала за централизираната държава, който единствено прави възможна обединената империя, чрез въвеждане в длъжност на принципно подбирано според заслугите му чиновничество, конкурентните схващания за света и жизнени стратегии се обезценяват, а остатъците от религиозност биват изтласкани в сферата на неофициалния култ (Глинцер 2002: 78).

Положените от държавата усилия за съкращаване броя на духовниците и на монасите, за ограничаване богатствата на църквата са наречени от самите будисти репресивни мерки, още „четирите вълни на репресии“ (през 446 г. при управление на северна Уей; през 547 г. при северната династия Джоу; през 842–845 г. при Тан; през 955 г. при късната династия Джоу). Първите два от тези опити стават в Северен Китай, където получават подкрепата на даоистките кръгове, ревниви към будистката църква заради нейните привилегии. Третият епизод през епоха Тан се случва в един съвсем различен контекст – присъствието на едно „националистическо“ движение и съпротива срещу чуждите влияния, проникнали толкова нашироко в китайската цивилизация по време на средновековието и първата половина от управлението на императорите от династия Тан (Жерне 2004: 169).

В същото време обаче съществуват периоди, в които всяка чуждоземна култура се радва на топъл прием и съзнателен интерес, защото допълва и обогатява китайската традиция. Изконно затворената и предимно отдаваща китайска традиция постепенно се отваря и позволява дълбокото взаимопроникване с културните белези на номадските народи като най-ярките примери за това са в областта на музиката и танца, облеклото и украшенията: културни феномени, които са лесни за пренос, възприемане и разпространение, и също толкова лесно се превръщат в мода.

Един от чуждестранните пътешественици, посетили Китай през епоха Тан е монахът Еннин, който пристига в страната в състава на японско пратеничество до китайския императорски двор през 838 г. – период на разцвет на китайския будизъм, но по-късно става свидетел на голямото преследване през 845. Той съобщава, че през 844 г. влиянието на даоистите над императора е вече толкова силно, че той прави каквото му кажат, обладан от вечния стремеж на човека към безсмъртие.

Ролята на будистките религиозни празници и представления за развитието на изкуството е съпоставима с онази, която е изиграло средновековното християнство върху културния живот. Многочислени актьори, художници, леяри, скулптори, архитекти живеят от поръчките, които им възлагат манастирите, паствата, богати миряни. Благодарение на будизма се извършва дълбока и всестранна промяна в усета за нещата: в китайската цивилизация новата религия внася вкуса към орнамента, към настойчивото повторение на същите мотиви (религиозна практика, която ще се приложи в ксилографията), към разкоша (статуи със златно покритие, луксозни тъкани и пр.), а и към огромното, колосалното. Тези тенденции напълно противоречат на класическата традиция, почиваща на простотата и на премахване на излишното, на енергичния и стегнат стил, на точността и очертаването и движението (Жерне 2004: 174).

Тук можем да направим интересна съпоставка с гонението срещу религиите приблизително по едно и също време във Византия и Китай, атаките насочени основно срещу монашеските институции в периода, когато ислямът вече се е появил, набрал сила и обединил арабите в една силна, единна държава. За разлика от Китай обаче, видните императори-иконоборци Лъв III и Константин V, както и

техните последователи нямат посегателски намерения спрямо манастирските земи, доколкото едрото манастирско земевладение не съществува през този период. И въпреки всичко забогатяването на манастирите води до неимоверно увеличаване на броя на монасите, както в Китай, така и във Византия, което на свой ред намалява числеността на армията и лишава империите не само от защитни сили, но и от данъкоплатци и чиновници.

Цитирайки Теофан Изповедник, А. Каждан пише, че един от най-енгустуазираните поддръжници на Константин V Копроним (741–775) – Лаханодракон¹⁴ затваря манастирите в своята тема, разпродава имотите им, включително добитъка, свещената утвар и книгите, дарява придобитите парични средства на императора, а монасите и монахините събира в полето Циканистрион до Ефес, където ги принуждава да се облекат в бяло и да се оженят помежду си. И всичко това с цел да се замени общежитийния (киновиеен) характер на манастирите с възможно най-индивидуализираната микроструктура – малкото моногамно семейство. Според А. Каждан и А. Епстейн, тази колективна сватбена церемония е не просто подигравка, а отразява стремежа на управляващите към постигане на социална атомизация (Каждан, Епстейн 2001: 30–31). Може да се направи заключението, че в резултат на гонението срещу религията и монашеството, императорите са тези, които печелят, а императорският контрол достига всяко кътче на империите, което се отразява ясно в отношението към държавните земи.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Беливанова 2012:** Б. Беливанова съст. и ред., „Средновековна китайска литература – Христоматия”. Велико Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2012.

2. **Гаскойн 2008:** Б. Гаскойн. „Кратка история на китайските династии”, прев. Илия Илиев. София: Унискорп, 2008. 262 с.

3. **Глинцер 2002:** Х. Ш. Глинцер. „Древният Китай от началото до XIX в.”, прев. Евелина Вацева. София: ЛИК, 2002. 138 с.

¹⁴ Михаил Лаханодракон – стратег на тема Тракезион.

4. **Жерне 2004:** Ж. Жерне. „Китайската цивилизация”, ред. Андрей Пантев. София: ИК Кама, 2004. 510 с.
5. **Зарринкуб 2007:** А. Х. Зарринкуб. „История на ислямската цивилизация”, прев. от персийски Диана Братоева. София: Акад. изд. „Професор Марин Дринов”, 2007.
6. **Каждан, Епстейн 2001:** А. Каждан, А. Епстейн. „Византийската култура XI-XII в. промени и тенденции”, прев. Д. Димитров. Велико Търново: Фабер, 2001.
7. **Робъртс 2009:** Дж. Робъртс. „История на Китай”, прев. Капка Герганова, научен редактор и консултант София Катърва. София: Рива, 2009. 415 с.
8. **Ру 2008:** Ж. П. Ру. „История на Иран и на иранския народ”, прев. Веселина Илиева. София: Рива, 2008. 351 с.
9. **Bai Shouyi 2002:** Shouyi Bai. An Outline History of China, Revised Edition, Foreign Languages Press, Beijing, 2002.
10. **Berzin 2009:** Al. Berzin. Historical Survey of the Buddhist and Muslim Worlds' Knowledge of Each Other's Customs and Teachings, 2009.
www.berzinarchives.com